

ויגידו
באיים
ארי וארי
במסע
חיפושים
הרפתקני
אחרי תחנת
ההצלה
היהודית
של דרום
מזרח אסיה

היהודים

נשיא פיליפינים רודריגו דוטרת נואם בבית הכנסת היהודי

בוקר טוב מנילה

זרים שיושבים בסבלנות סטואית, כאן הם בעלי הבתים השליטים... למעשה, כשמדברים על 'הפיליפינים' - מתכוונים למדינה דרום-אסיאתית ענקית שמורכבת מ-7,600 (!) איים ששוכנים במערב האוקיינוס השקט. המצב הכלכלי הקשה כאן, הוא זה שהופך את צבר האיים הזה למייצא גריאטריה של מדינת ישראל. שימו לב למספרים המטורפים: כעשרה מיליון פיליפינים - או לחלופין, עשירית מתושבי המדינה הזו - עזבו את מולדתם כדי לחפש עבודה מעבר לים ולשלוח את משכורתם הביתה. כשאנחנו שואלים את התושבים המקומיים על כך, הם מסבירים שהתופעה הזו החלה בעקבות המצב הכלכלי הקשה בערים הגדולות. ההכנסות באי נמוכות מאוד. רבים מהתושבים האמידים יותר שנפגוש יספרו לנו שהם מעסיקים

כשאנשים כמונו נוחתים במנילה, הם מרגישים כמו בכניסה לבית אבות אחד המוני. זאת האסוציאציה הראשונה שיש למי שחי בארץ עם המונח הזה 'פיליפינים'. מישוהו זר ומחויך שגורר כיסא גלגלים ולא ממש מתמצא בשפה. אבל עכשיו, כמה דקות לפני השעה שש בבוקר, שדה התעופה של מנילה הוא סיפור הרבה יותר מורכב וססגוני. כמו בכל שדה תעופה מתוקן בעולם, אחרי פרוצדורת החותמות והדרכונים, נוטלים את החבילות מהמסוע וקופצים אל תוך ספסליה האחוריים של מונית מופעלת-מונה. לפני הכל אנחנו צריכים מניין שחרית. נהג המוניות לא מהסס, הוא פותח בדהרה שתוביל אותנו למניין הטרונגי

יהודים בודדים עם עושר אגדי; עשרות מיליוני פיליפינים שחיים בעוני נורא; היסטוריה של תככים, מזימות ורשת קשרים מפתיעה ויהודי אחד שהחליט להחזיר את תהילת העבר האבוד | מסע דילוגים מרתק בעקבות הגיבורים האלמונים שנדדו הרחק הרחק מזרחה והקימו תחנת הצלה שקלטה יהודים שנמלטו מאירופה מימות האינקוויזיציה עד לימי השואה | וגם: כך נראה משחק הקלפים בו הוכרע גורלם של אלפי יהודים וגורלה של מדינת ישראל

ארי זיבטובסקי וארי גרינשכין. הפיליפינים צילום: אימג' בנק AFP

מסעות חוצי יבשות. ארי וארי בבית הקהילה בפיליפינים

הכל כאן שוקק פעילות. קמפוס הבניינים הוא בעצם מרכז דתי שמספק את מלוא השירותים לקהילה, החל ממניין שחרית, דרך גני ילדים שבהם לומדים כשלושים ילדים מגיל שנה עד חמש, בית מדרש המצויד בספרייה תורנית מלאה, מקווה טהרה, חדרי שיעורים, דירת המגורים של הרב ומטבח כשר שמייצר למעלה מאלף ארוחות בשבוע.

קודם כל קידוש

פנקס החברים של קהילת קודש מנילה מונה כיום כמאה ושלושים משפחות, אבל לא תמיד בית הכנסת הזה היה כל כך פעיל. למרות בנייתו של המרכז הרוחני החדש הזה בשנות השמונים של המאה הקודמת, עד לראשית שנות האלפיים - מצבה של הקהילה היהודית במנילה היה בכי רע. הקהילה המידלדלת, שמנתה רק כשלושים וחמש משפחות, כבר נערכה לקראת פירוק סופי. אך היה זה מוקדם מדי להספיד אותה. רב חדש וצעיר הובא למקום, הוא ואשתו אזרו חיל ויצאו לעבוד. 'הרב' הוא רבי אליהו עזריה, יליד שיקאגו ובוגר ישיבת 'מדרש ספרדי' בעיר העתיקה. במקביל, הוא גם למד שחיטה, יכולת יקרת-ערך המשרתת אותו היטב בתפקידו בקהילה המבודדת. בשנת תשס"ד עקרו הרב עזריה, אשתו מרים ושתי בנותיהן והגיעו למנילה - כאן נולד שלושת הילדים הנוספים. תודות לרב עזריה, ניתן להשיג היום בקהילה היהודית בשר בקר חלק 'בית יוסף', בשר עגל ועוף כשר. השחיטה נעשית במפעל תעשייתי שהוכשר

משרתים קבועים בשכר-מינימום של 150 דולר לחודש. אך גם אלו שמשתכרים טוב יותר, אינם עשירים במונחים ישראליים. למרות שהאנטישמיות אינה נושא המעסיק את יהודי מנילה, בכל זאת אנו מבחינים בחומה גבוהה ובמצלמות אבטחה סביב בניין בית הכנסת. בחוץ ניצב שומר חמוש שאחראי על אבטחת המרכז היהודי. רק אחרי בקשות ושכנועים - כמו הוכחות והצגת מסמכים - אנו מצליחים לשכנע את המאבטחים לפתוח עבורנו את שער הברזל הגדול שלפני חצר בית הכנסת. הכניסה אל תוך הבניין מספקת הפתעה מרנינה.

שוקק בבית הכנסת שבעיר הבירה הפיליפינית. זמן הנסיעה ארוך מן המשוער. תנאי התחבורה המחרידים יוצרים פקקים בלתי אפשריים. וכך נסיעה של כמה קילומטרים, משדה התעופה עד לבית הכנסת, אורכת לנו כשעה. הלב יוצא, אנחנו לא מעזים להביט במונה המתקתק, אלא שכשמגיעים אל היעד אנו לומדים משהו נוסף על הפיליפינים. המצב הכלכלי כאן עגום במיוחד. הסכום שאנו נדרשים לשלם על שעה של נסיעה משתווה לשלושים וחמישה שקלים ישראליים. ובכן, גם כאן במנילה, ממתנים מחוץ לבית הכנסת 'הפיליפינים'. אלא שכאן הם לא עובדים

יום-שבת שגרתית לפחות מאה משתתפים. הסעודה גם אינה מסתיימת עם ברכת המזון - רבים מהאורחים נשארים בבית הכנסת עד לצאת השבת, משוחחים עם חבריהם לקהילה, מתעדכנים בחדשות הפנימיות ומשתתפים בשיעורי תורה. הרבנית מרים גם היא נושאת בעול. היא מוסרת שיעורים פרטיים במהלך השבוע לרבים מילדי הקהילה, ואף עומדת בראש קבוצת לימוד לנשים בעלות השכלה גבוהה אך בעלות ידע יהודי דל. הקהילה היהודית במנילה היא בעלת הרכב הטרונגי ביותר - נמנים עימה אמריקאים וישראלים, בעלי-תשובה וחילונים, כמו גם

על ידו לצורך זה, בעוד תהליך המליחה מתבצע במרתף בית הכנסת. יש לרב גם הסכם עם משק חקלאי, שבו הוא משגיח על החליבה ועל ייצור הגבינות. מכיוון שדירת מגוריו של הרב היא בתוך מבנה בית הכנסת - כשהגיעה משפחת עזריה למנילה, הם הנהיגו קידוש לבני הקהילה בתום תפילת ליל-שבת, ולמחרת שוב, לאחר תפילות הבוקר. קידושים אלו מזמינים מאוד, הן מהבחינה הגסט-רונמית והן מהבחינה הרוחנית, ותוך זמן קצר מספר חברי הקהילה החל לגדול. הקידוש, שהתפתח לסעודת שבת מלאה, עבר עד מהרה לאולם התרבות וכיום ניתן למנות בסעודת

החוק הספרדי אשר את חופש הדת בפיליפינים, אך עם סיומו של הכיבוש הספרדי בן 350 השנים, לאחר מלחמת ספרד-אמריקה בשנת תרנ"ח (1898), היו יהודים מבין הלוחמים האמריקאים, פקידי-ממשל ומורים שנשלחו לאזור, שהחליטו להישאר. בנוסף, סוחרים יהודים זיהו כאן הזדמנות וחלקם הצליח מאוד כלכלית. באותה עת, הגיע גם זרם קטן של יהודים ספרדים שהגיעו מהאימפריה העות'מאנית המתפוררת, והצטרפו לקהילה היהודית הסגונית במנילה. למשל, היו ביניהם שלושת האחים לוי שהקימו חברה מסחרית שהביאה למקום את האופניים, הפונג'ה, הרעי נוע והמכונות הראשונים, והיו אלו משרדי החברה שלהם שאירחו את מנייני התפילות, עד להקמתו של בית הכנסת הראשון, בשנת תרע"ט (1919).

את בית הכנסת הראשון בנה יהודי בשם אמיל ברכה. הוא נולד ברוסיה בשנת תרל"א (1871), היגר לארה"ב, ואז שמע על ההזדמנות שניתן למצוא במזרח הרחוק. הוא עבר למנילה ופתח בה חנות רהיטים, חנות כל-בו, ולבסוף הצטרף כשותף לפורד ויחדיו הקימו את מפעל המכונות. ברכה נשא לאישה אמריקאית גויה רח"ל, אך בית התפילה שהוא בנה המוכר בשמו 'טמפל אמיל', השתייך רשמית לזרם הקונסרבטיבי. הוא נפטר בשנת תרצ"ז (1937) - מותיר אחריו עושר אגדי. בסציו תש"ה (נובמבר 1944), כבשו היפנים את בניין הטמפל והפכו אותו למחסן נשק. במהלך המלחמה הקשה על עצמאותה של מנילה - מלחמה שבה נהרגו כמאה אלף מאזרחי הפיליפינים - העלו היפנים את הבניין באש וכל אמצעי התחמושת שבתוכו התפוצצו והבניין נחרב עד היסוד. כעבור שנה, התאספו חיילי ארה"ב, בני כל הדתות, בחוברת הבניין כדי לשאת תפילת הודיה לבורא על תבוסתם של הכוחות היפניים. הבניין שוקם בשנת תש"ז (1947), והוא משמש את האוכלוסייה היהודית שהתברכה מיידית עם הצטרפותם של פליטים יהודים ואנשי צבא אמריקאים. אך השערה היא, שהקהילה עצמה, שמנתה בשיאה כ-2,500 נפש, החלה לדעוך עם עזיבתם של רבים מהם.

קלף מנצח

בשנת תרצ"ה (1935) העניקה ארה"ב לאי הפיליפינים את עצמאותם, ומעמדם השתנה מ'מושבה' למדינה שיתופית. משמעות שינוי ההגדרה הייתה, שמעתה יכלה המדינה לקבוע חוקי הגירה משלה. הדאגה לגורלם של יהודי אירופה הובילה להקמת ועדת הפליטים היהודים, כמו גם הפגנת-ענק של גווי המדינה. אולם, הפעילות האמיתית התרחשה תוך כדי סדרת משחקי קלפים.

קהילה יהודית נגד כל הסיכויים. בני הקהילה לאחר תפילת שחרית

זמן הנסיעה ארוך מן המשועה. תנאי התחבורה המחרידים יוצרים פקקים בלתי אפשריים וכך נסיעה של כמה קילומטרים, משדה התעופה עד לבית הכנסת, אורכת לנו בסביבות שעה. הלב יוצא, אנחנו לא מעזים להביט במונה המתקתק, אלא שכשמגיעים אל היעד אננו לומדים משהו נוסף על הפיליפינים

האלה, הייתה ספרד. ידוע שלפחות שמונה יהודים שהתגוררו שם הואשמו כמורדים בנצרות ונשלחו למקסיקו-סיטי כדי לרצות את עונשם. סביר להניח שהיו גם אנוסים אחרים שלא נתפסו, ועד היום הזה, בחלקים מסוימים של המדינה - במיוחד במחוז מינדנאו - ישנם תושבים הטוענים כי הם מצאצאי האנוסים. נראה שמסורת של מנהגים עתיקים שעוברים במשפחות הללו, די תומכת בטענה זו.

גרי-צדק מקומיים. רובם עוסקים במסחר או במפעלי ההייטק המקומיים.

על קידוש השם

היהודים החלו להגיע לאזור הפיליפינים כבר החל מהמאה ה-16 לספירה, למרות זרועה הארוכה של האינקוויזיציה שהצליחה להגיע גם לשם. בימים ההם מי ששלטה במקבץ האיים הרחוקים

למרות שהאנטישמיות אינה נושא המעסיק את יהודי מנילה, בכל זאת אנו מבחינים בחומה גבוהה ובמצלמות אבטחה סביב בניין בית הכנסת. במקום עובד גריאטרי, ניצב כאן שומר חמוש שאחראי על אבטחת המרכז היהודי

היהודים

על חורבות הפצצות היפנים. 'טמפל אמיל'

צוות המטבח מכין מנות פלאפל ומאכלים ישראליים אחרים למכירה בשוק, עורך שולחנות עם היצע גדול של אוכל ישראלי ארוז או משומה בשוק, יורדים ישראלים ואחרים, שאחרת לא היו דורכים בבית הכנסת, זוכים בכל זאת ליצור קשר כלשהו עם הקהילה

איש העסקים, הרברט פריד, היה בעליו של מפעל 'הלנה' - והייתה לו קבוצת חברים מבני המעמד הגבוה, שאיתם היה יושב לשחק בקלפים. עם קבוצת ידידיו נמנו פאול מק'נט, פקיד בכיר בממשלת ארה"ב, נשיא הפיליפינים, מנואל קוונזון, והאלוף האמריקאי אייזנהאואר, שהיה הסגן הראשי של הגנרל דוגלס מק'ארטור ועבד לצידו של קוונזון. קוונזון יצא בהכרזה פומבית, שכל יהודי שיגיע לפיליפינים - יוכל להשתקע בה. מכיוון שחיפש דרכים לעזור, הוא הציע להפוך את כל האי מינדנאו למקום מקלט עבור מיליוני פליטים יהודים מאירופה. אך לא די היה בהצהרות; שותפיו למשחקי הקלפים הגו תוכנית הצלה עבור רבבת יהודים.

עד סוף חורף תש"ב (1941) הצליחו כבר כ-1,300 יהודים להגיע לחופי הפיליפינים, אך כשתקפו היפנים את 'פרל-הרבור' ב-7 לדצמבר של אותה שנה, ואחרי שהמשיכו ותקפו את כוחות ארה"ב בפיליפינים, נסוגו הכוחות האמריקאים, קוונזון פונה לווינגטון, והיפנים החלו את הכיבוש בן שלוש-השנים במנילה.

צחוק הגורל היה, שאותם יהודים מארצות 'אויב' נכלאו יחד עם למעלה מ-35,000 אזרחים מכוחות בעלות הברית, בעוד היהודים תושבי המדינות המיוודדות עם יפן, בראשן גרמניה ואוסטריה, הותר להם להמשיך בשגרת חייהם. כך, בעוד היהודים האמריקאים היו עצורים, ניהלו הפליטים היהודים מאירופה חיים רגילים למדי; היו להם אפילו בית כנסת פעיל ורב הממלא את תפקידו ללא חשש.

עם תום המלחמה, לא נטשו הפיליפינים את אורחיהם היהודים, ובשנת תש"ח (1947), בעת ההצבעה באו"ם על הקמת מדינת ישראל, היה השגריר הפיליפיני היחיד מבין אלו האסיאתיים שהצביעו בעד.

'שוק' של צהריים

צמיחת הקהילה בשנים האחרונות, בעיקר בזכות

המצאה נוספת, הנשענת על הכלל שאוכל תמיד מושך אנשים, היא ארוחת הבוקר המוגשת מדי יום לאחר תפילת שחרית. גם אנחנו הוזמנו, ואלינו הצטרפו כמעט כל המתפללים במניין. כבר שנים מספר שמתקיים האירוע היומי הזה, אך לא נראה שמשתתפי המניין מתעייפים ממנו, והוא תורם לכך, שלמרות הסיכויים, הקהילה הקטנטנה הזו מצליחה להמשיך ולהפעיל את מניין השחרית היומי כמעט ללא חריגות.

כמו ברבים מהמקומות הנדחים בהם ביקרנו במהלך השנים, גם בפילי-פינים מצאנו שבט נדיר של פסאודו-יהודים. הסיפור מתחיל עם נוצרי בשם גספר וילפלורס, שנתפס ועונה בידי היפנים בזמן מלחמת העולם השנייה. הוא הצליח להימלט ושרד את המלחמה, וכשהוא יצא לחפש דרך חיים חדשה בעלת משמעות, הוא גילה את היהדות.

בהמשך, הוא הצהיר על יהדותו, לימד את עצמו את מנהגי היהדות כמיטב יכולתו, ואף לימד את בני משפחתו את כל הידוע לו על היהדות. כיום, יש לשבט בית תפילה משלו, וחבריו שומרים כשרות כמיטב הבנתם, מקיימים את מצוות השחיטה בגרסה משלהם, וחוגגים את מועדי ישראל עד כמה שידיעתם משגת. "הפעם הראשונה ששמענו עליהם הייתה בליל שבת, כשאישי הביטחון הזעיק את בעלי שאשר לו להכניס לבית הכנסת את היהודי-על-פי-הצהרתו-העצמית", מספרת הרבנית מרים. "בעלי לא הכיר אותם, אך לאחר חקירה קצרה הוא הזמין אותם הביתה לסעודת שבת. אל האיש התלוו חמישה בני משפחה, וכשהגיע נוסא השיחה סביב השולחן לפרשת השבוע ולעניין קריאת שמע, ציין האיש שבתו הקטנה יודעת לומר את קריאת שמע. חשבנו, שאולי היא יודעת לדקלם את המילים הראשונות, או אולי היא יודעת לומר חלקים ממנה באנגלית, אבל אז נעמדה הילדה והחל לומר את קריאת-שמע המלאה בלשון הקודש. כולנו היינו בהלם".

לאחר מכן, נסע הרב עזריה לאי נגרוס שבפיליפינים, שם חי השבט. הוא נדהם לראותם מלמדים את פרשת השבוע ושירים בעברית במקום מרוחק כל כך מכל קהילה יהודית.

הם אינם מחפשים גרים שיצטרפו לקהילתם, שהכניסה אליה אפשרית רק דרך קשרי חיתון עם אחת ממשפחות השבט. כיום מונה השבט כמאה איש, ולמרות שאין כל בסיס הלכתי ליהדותם, בכל זאת הייתה אחת מבנות הקהילה שהמשיכה ועברה גיור כהלכה, ומתגוררת היום בארה"ב.

קטנה בשביל פוליטיקה

אוכלוסיית הקהילה השתנתה מאוד בחציה השני של המאה העשרים. בעבר היה בקהילה רוב אשכנזי וקונסרבטיבי, אך היו כמה גבירים מבין החברים הספרדים שהבטיחו להתגייס ולהעניק חסות כלכלית, בתנאי שנוסח התפילה ישתנה לנוסח ספרד והקהילה תעבור לידי הנהגה אורתודוקסית. וכך, בשנת תשמ"ב (1982), הם בנו את בית הכנסת החדש 'בית יעקב' בשכונה אחרת בעיר, והוא מתנהל על פי כל גדרי ההלכה עד היום הזה.

אף אחד לא באמת יודע כמה יהודים חיים היום בפיליפינים, למרות שלי בלומנטל, מנכ"ל 'איגוד יהודי הפיליפינים', מעריך את מספרם בכ-1,500 יהודים הפזורים בשטחי ריבונותה של המדינה. הוא מודה שפעמים רבות הם מתוודעים לקיומם של יהודים נוספים רק לאחר מותם, כשבני או בנות זוגם מבקשים לקברם בבית קברות יהודי.

כ-360 יהודים קבורים בבית הקברות היהודי המקומי, אך נוספים עליהם עוד כ-150 קברים יהודיים הפזורים בינות ל-17,206 קבריהם של אנשי צבא ארה"ב בבית הקברות האמריקאי במנילה, המכיל את מספר הקברים הגבוה ביותר מבין כל בתי הקברות לאנשי צבא ארה"ב שנהרגו במהלך מלחמת העולם השנייה.

הרב עזריה מדגיש שבקהילה קטנה כל כך כשלו, כולם מתקבלים בברכה. הפוליטיקה היא מותרות שהם אינם יכולים להרשות לעצמם. "אנחנו משתדלים למצוא משהו שימשוך אלינו יהודים מכל החוגים והזרמים", הוא אומר. "ונראה שהנוסחה הזו אכן עובדת". ■

דור העתיד בגן הילדים

מסור. ראש הקהל לי בלומנטל

אחוז הולך וגדל מבני הקהילה הם יורדים ישראלים שלא ממש נמשכים להיכנס לבית הכנסת. גם עליהם חושבים הרב והרבנית עזריה בשלל פעילויות מותאמות לאופיים. כך למשל, בעזרתה של צעירה ישראלית יזמו 'שוק' צהריים שבועי, שבו צוות המטבח מכין מנות פלאפל ומאכלים ישראליים אחרים למכירה בשוק, עורך שולחנות עם היצע גדול של אוכל ישראלי ארוז או משומה. בשוק, יורדים ישראלים ואחרים, שאחרת לא היו דורכים בבית הכנסת, זוכים בכל זאת ליצור קשר כלשהו עם הקהילה.

פעילותם של הרב עזריה ואשתו, זכתה לזינוק מרשים בזכות ראש הקהל המסור, לי בלומנטל. לי הוא איש עסקים יוצא ניו-יורק, שבילה את שלושים שנותיו האחרונות במנילה. למרות חובותיו העסקיים, עיסוקו המרכזי הוא הדאגה לצורכי הקהילה היהודית. כפי שראינו במו-עינינו, ניתן למצוא אותו שעות רבות ביום במשרד בית הכנסת, שם הוא מקיים פגישות, מעניק ייעוץ ופשוט נמצא שם כדי לתת מענה לכל צורך שעשוי להתעורר.